

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

Дипломски рад

**ХИБРИДНЕ ПРЕТЊЕ НАЦИОНАЛНОЈ
БЕЗБЕДНОСТИ СРБИЈЕ**

Ментор

Проф. др Драгишић Зоран

Кандидат

Дејан Малешевић

Број индекса: 871/22

БЕОГРАД, 2023

САДРЖАЈ

УВОД.....	3
-----------	---

Први део

ХИБРИДНЕ ПРЕТЊЕ НАЦИОНАЛНОЈ БЕЗБЕДНОСТИ СРБИЈЕ - ОСНОВНА ПОЈМОВНА ОДРЕЂЕЊА

1. Појмовно одређење *безбедносних претњи* у контексту.....
2. синтагме *безбедносни изазови, ризици и претње*.....5
3. Појмовно одређење националне безбедности.....10

Други део

ОРУЖАНИ И ДРУГИ СУКОБИ ИЗ КОЈИХ ЈЕ ГЕНЕРИСАН ХИБРИДНИ РАТ

1. Појам рата.....13
2. Врсте рата/ратова.....14

Трећи део

ХИБРИДНИ РАТ И ХИБРИДНЕ ПРЕТЊЕ КАО САВРЕМЕНИ БЕЗБЕДНОСНИ КОНЦЕПТИ

1. Хибридни рат – појам, врсте и карактеристике.....17
  - Појам хибридног рата*.....17
  - Карактеристике хибридног рата*.....18
  - Актери хибридног рата*.....19
  - Садржај хибридног ратовања*.....22
2. Појам и карактеристике хибридних претњи.....23
  - Појам хибридних претњи*.....23
  - Карактеристике хибридних претњи*.....26

Четврти део

УГРОЖЕНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ХИБРИДНИМ РАТОМ И ХИБРИДНИМ ПРЕТЊАМА

1. Могућности одбране у условима хибридног ратовања.....27
2. Супротстављање Републике Србије хибридним претњама.....30

Закључак.....	34
---------------	----

Литература.....	36
-----------------	----

УВОД

Последњих десетак година у политичким, научним и стручним круговима, посебно но западних земаља, вођене су бројне расправе о појмовима хибридне претње, хибридне операције и хибридно ратовање. Те расправе посебно су интензивирание након сукоба у Украјини и присаједињења Крима Руској Федерацији. Расправе су у почетку преваходно биле усмерене ка дефинисању појмова и утврђивању карактеристика, а много мање ка проналажењу одговора како се државе могу супротставити хибридним претњама. Након почетних неслагања око тога шта су то хибридне претње и да ли је то нови или већ познати феномен, дошло се до уједначавања ставова и до успостављања начелне сагласности о појму и карактеристикама хибридних претњи.

Хибридне претње су као облик угрожавања безбедности препознате у стратегијским и доктринарним документима великог броја земаља. Многе државе предузеле су посебне мере за супротстављање том облику угрожавања безбедности. Савремени услови створили су нове могућности и нове карактеристике хибридних претњи. У вези са тим, Република Србија треба да посвети потребну пажњу препознавању хибридних претњи и разради механизма и начина за супротстављање тим претњама.

Последње деценије 20. и прве деценије 21. века донеле су до сада незабележен развој у техничком и технолошком прогресу као и пратећи развој производних снага. На савременом дигитализованом бојном пољу актуелизују се појаве и термини као што су сајбер рат, дрoнови, вештачка интелигенција, роботизована борбена средства, модернизовани борбени системи, борбени авиони *пете генерације*, смањеног *радарског одраза* и многа друга *наметна оружја*. Овај пратећи тренд модернизације света утицао је и на ратну доктрину, произвевши хибридни рат/хибридно ратовање.

У циљу раног откривања хибридних дејстава потребно је знати његове основне карактеристике: разноврсност појавних облика, свеобухватност, изненадност, флексибилност, неодређеност, двосмисленост и прикривеност узрока и иницијатора догађаја, дезинформисање, сајбер напади, економске санкције, блокаде, порицање умешаности у немиле догађаје, тајне оружане акције, поступност у остваривању циљева. Актери хибридног рата могу бити државни (снаге безбедности једне земље) и недржавни (недржавни субјекти: различити покрети за национално ослобођење, герилци, борци за слободу, партизани, терористи, плаћеници, нарко картели и други субјекти).

У циљу правовременог пресецања хибридне непријатељске делатности нужно је указати на потребу формирања радних тимова састављених од стручњака из различитих друштвених области у зависности од тога које друштвено добро, односно сегмент друштва је нападнут. На примеру разбијања бивше СФР Југославије, потребно је указати и на неке од најзначајнијих разлога распада државе, па би управо и на основу југословенског искуства требало градити адекватан систем *сведимензионалне одбране*.

Први део

ХИБРИДНЕ ПРЕТЊЕ НАЦИОНАЛНОЈ БЕЗБЕДНОСТИ СРБИЈЕ - ОСНОВНА ПОЈМОВНА ОДРЕЂЕЊА

1. Појмовно одређење *безбедносних претњи* у контексту синтагме *безбедносни изазови, ризици и претње*

Током последње деценије прошлог века и првих година овог века, у теоријским радовима из области безбедности у Србији почињу да се употребљавају синтагме којима се повезивала безбедност са различитим врстама изазова, ризика и претњи. Најпре су то биле релативно једноставне синтагме: *изазови безбедности*, одн. *безбедносни изазови*, *изазови миру и безбедности*, *војни изазови и ризици*, *безбедносни ризици*, *претње безбедности* и *безбедносне претње*, а после 2002. и нешто сложеније попут *безбедносне претње, ризици и изазови*, односно *безбедносни изазови, ризици и претње*. Има се утисак да је све чешћа употреба ове синтагме и на Западу и код нас коинцидирала са појавом *Новог стратешког концепта НАТО-а* са самита те организације у Риму, 7 и 8. новембра 1991., односно са појавом превода тог концепта, у коме једно поглавље носи назив *Изазови и ризици безбедности*.

Приликом појмовног дефинисања изазова, ризика и претњи потребно је да се пође од четири главна питања за истраживаче у области безбедности:

- ко или шта је објекат безбедности?
- каква је природа претње?
- ко је одговоран за безбедност? и
- којим се поступцима, средствима и начинима достиже, чува и унапређује безбедност?

За појмовно одређивање изазова, ризика и претњи могу се издвојити два референтна објекта – држава и суверенитет, с једне стране, и појединац и његов идентитет, с друге. Претња је намера да се нанесе штета или да се спроведе казна, као назнака неког непожељног и непријатног догађаја. Претње имају јасне, предвидљиве и одређене облике угрожавања – рат, економске санкције или терористички напади – и негативне су по опстанака државе и друштва. То су коначни, најдиректнији изводи изазова и ризика.

Повећање списка безбедносних претњи најпре је изазвао човек, својим нерационалним понашањем према природи и према људској врсти и то понајвише из

незнања, али и себичности. Број претњи и изазова је углавном настао због наглог технолошког и научног напретка, који је искоришћен у нежељене сврхе. Повећи је списак савремених претњи и изазова безбедности: пролиферација нуклеарног и конвенционалног оружја, појава и ширење разноликих врста болести, загађење животне средине, неравномерно црпљење природних богатстава и распоређеност материјалног и дугховног богатства, као и неравномерни научни и технолошки развој, етнонационални, верски и унутардржавни конфликти и нетрпељивости, непоштовање основних људских права и недемократска владавина државом, међународни терористички покрети и организовани криминал, демографска експлозија и велике миграције и унификација и глобализација културе.

У анализи појма претњи (безбедности) наводе се три основна критеријума за њихово дефинисање:

- 1) интензитет (сила деловања);
- 2) ширина утицаја (захвата) на објекат деловања, односно број и „густина“ одређених облика угрожавања (претње); и
- 3) процена вредности, што значи да претња може да буде неутрална, позитивна и негативна.

Сходно томе, и изазови могу да се посматрају из угла ових критеријума али се, за разлику од претњи, уочава да су изазови по дефиницији неутрални у вредносном смислу. Зависно од тога на кога се односе, коме су непосредно или посредно упућени, они могу изазвати различите реакције оних на које се односе. Од вредносног одређења реакције на одређени изазов зависи и природа тог почетно неутралног изазова. У случају безбедности изазов нема одлику непосредног и негативног утицаја. Раст становништва као изазов, на пример, сам по себи не узрокује исте реакције у свим земљама.

Према томе, изазов је општији појам у односу на ризик и претњу, потенцијалан је по интензитету (иако могућ и вероватан, далек у будућности), по ширини и густини утицаја свеобухватан, вишесмеран и бројан, почетно вредносно неутралан, представља у случају безбедности потешкоћу на коју тек у догледној будућности треба реаговати и одредити јој предзнак.

Кључни су критеријуми за идентификацију претњи по (националну) безбедност, а тиме и за откривање стварних узрока због којих се претње појављују, утврђивање типова и интензитета претњи (близина, вероватноћа да ће се десити, последице и историјски оквир) (Бајагић, 2007: 165). Разлике између опажања претње на темељу стварног постојања претњи и тзв. анализе самосталних претњи на бази хипотетичких

чињеница и на разлике између различитих нивоа претњи (војне, политичке и др.). Дакле, претња је намера nanoшења конкретне штете или казне, назнака да нешто блиско непожељно и непријатно долази, носећи у себи директне негативне последице. У односу на изазове и ризике, претња је по интензитету непосредна, или посредна са јасним знацима веома скорог nanoшења штете у случају изостанка брзог реаговања на њу. Претња почетно има негативан предзнак јер подразумева врсту притиска којим се наговештава и ставља у изглед конкретна штета или неко зло са позиција силе, све у циљу да се одређени објект безбедности присили на одређене уступке или понашање. Претња садржи свесну намеру узроковања неке штете или стављања у изглед штете или нежељене последице по објект безбедности.

Мијалковић нерадо употребљава синтагму *изазови, ризици и претње безбедности*, сматрајући је једном од могућих класификација појава угрожавања безбедности, која долази из аглосаксонске безбедносне теорије и праксе (Мијалковић, 2018: 234). Она се – по њему – увелико одомаћила код нас, потискујући остале, па и традиционалне поделе угрожавајућих појава на оружане и неоружане, спољне и унутрашње. Иначе, угрожавања су градирана према критеријумима интензитета деструктивности и извесности наступања. Тек после тога он се упушта у одређивање појединих елемената поменуте синтагме – изазови безбедности су појаве чија су штетност и извесност наступања реални али, на наведеној скали појава, најмање вероватни. То су природне појаве, друштвени односи и техничко-технолошки процеси чије је постојање (само по себи) деструктивно, у границама је толерантне прихватљивости јер не угрожава озбиљно виталне вредности, али је вероватно да би у будућности могло да произведе (узрокује или допринесе) појаве угрожавања безбедности са знатно озбиљнијим и тежим последицама. Реч је о угрожавајућим феноменима са највећим степеном општости и најнижим интензитетом непосредне деструктивности. Собзиром на то да представљају тзв. апстрактну опасност, по својој природи ови су феномени заправо извори угрожавања безбедности. Тако се често расправља о демографским изазовима, еколошким изазовима, изазовима сиромаштва, глобализације итд.

Ризици безбедности су конкретнији безбедносни феномени чија је реалност и извесност наступања већа. Реч је о скупу природних, друштвених и/или техничко/технолошких чиниоца, околности, процеса и односа који, самостално или у интеракцији, могу али и не морају да доведу до процеса и последице угрожавања безбедности. То су угрожавајуће појаве са нижим степеном општости и већом дозом

деструктивности него безбедносни изазови. С обзиром на то да представљају конкретнију опасност, могу се описати и као спона, односно метаморфоза изазова у претње безбедности.

Мијалковски констатује да је појам *претња* у речницима и енциклопедијама одређен у смислу да угрожава или, може угрозити нечију безбедност (Мијалковски, 2010: 124). *Претња* је оно чиме се прети, или што прети, док се глаголом *претити* предочава нешто непријатно, наговештава нешто рђаво, нешто што предстоји. То је евидентно и у дефиницијама: *Претњом се неко присиљава на послушност, било уценом или силом...* и *Претња је намера да се нанесе штета или да се спроведе казна... Претња је свесна намера проузроковања штете особи, својини или праву да би се објекат претње принудио да испуни наметнуте захтеве*. Овај аутор констатује да је и у правној сфери појам *претња* негативно одређен, указује на примену претњи у међународним односима и даје читав низ напомена о суштини претње у безбедносном смислу, улуструјући то примерима из савремене међународне праксе.

У *Стратегији националне безбедности Републике Србије* се не прави било каква разлика између *изазова, ризика и претњи безбедности*, већ се о њима говори као о јединственој синтагми и категорији (Стратегија НБРС, 2019). У 2. поглављу ове стратегије, које носи наслов *Изазови, ризици и претње безбедности* најпре се констатује да они имају комплексан карактер, па се са сличним садржајем, обимом и интензитетом могу испољити на глобалном, регионалном и националном нивоу и да полазни критеријум у разматрању и навођењу изазова, ризика и претњи јесте тежина последица по безбедност Републике Србије које би могле да настану у случају њиховог испољавања. Затим се даје следећи списак тих изазова, ризика и претњи:

- опасност од оружане агресије,
- сепаратистичке тежње појединих националистичких и верских
- екстремистичких група,
- противправно једнострано проглашење независности Косова,
- оружана побуна,
- спорови са употребом оружја,
- тероризам,
- пролиферација оружја за масовно уништење,
- национални и верски екстремизам,
- (страна) обавештајна делатност,
- организовани криминал,

- корупција,
- проблеми економског развоја,
- угрожавање енергетске безбедности,
- неравномеран привредни и демографски развој (земље),
- нерешен статус и положај избеглих, прогнаних и интерно расељених лица,
- недовршен процес разграничења између држава некадашње СФРЈ,
- неконтролисано трошење природних ресурса и угрожавање животне средине,
- последице елементарних непогода и техничких и технолошких несрећа, као и угрожавање животне средине и здравља грађана,
- опасности повезане са појављивањем и ширењем инфективних болести код људи и зараза код животиња,
- наркоманија,
- деструктивно деловање појединих верских секти и култова,
- високотехнолошки криминал и угрожавање информационих и телекомуникационих система и,
- глобално загревање.

Овом списку додају се и други ризици и претње безбедности, са мањом или већом вероватноћом испољавања и препознавања, као што су: злоупотреба нових технологија и научних достигнућа у области информатике, генетског инжењеринга, медицине, метеорологије и других научних области.

Упоредјујући раније поменута одређења синтагме *безбедности изазови* са класификацијом *изазова, ризика и претњи безбедности* из *Стратегије националне безбедности Републике Србије*, може се закључити да се под синтагмом *безбедности изазови, ризици и претње* подразумевају две велике групе појава:

1. организовано деловање различитих политичких и других субјеката (држава, међународних владиних и невладиних организација, екстремистичко-терористичких, сепаратистичких, криминалних и других организација и група) усмерено на угрожавање безбедности одређених референтних субјеката безбедности; и
2. одређене природне, друштвене и техничко-технолошке појаве, стања, догађаји, процеси и односи, који – својом природом, динамиком и потенцијалном енергијом – угрожавају безбедност и друге вредности појединих референтних објеката безбедности, подстичући их на конкретно реаговање, одн. одговор на њих.

2. Појмовно одређење националне безбедности

Дефинисање значења појма *безбедност* уопште, не представља нимало једноставан посао, као што то изгледа на први поглед. Наиме, овај појам се користи како од стране научника, теоретичара и практичара, тако и од стране обичних грађана готово у свим сферама људског живота, у том обиму да на први поглед изгледа као да је свима потпуно јасно његово значење, тј. шта се под овим изразом подразумева (Дојчиновић, 2022: 7). Међутим, када се јави потреба за његовим дефинисањем сви они који овај израз увелико користе наилазе на озбиљне потешкоће у одређивању његовог значења. Овакво стање по питању употребе и дефинисања појма безбедност најбоље одсликава констатација Димитријевића да је термин безбедност један од најчешће коришћених, али истовремено и најмање објашњаваних појмова у науци и јавном дискурсу уопште (Димитријевић, 1973: 7).

Појам безбедности нераскидиво је везан за човека и његову тежњу да опстане. У том смислу, безбедност је услов опстанка и развоја државе, друштва, нације, људи, живог света на планети. Она сама по себи ништа не ствара, али омогућава много тога (живот, здравље, слободу и слично) па и стварање материјалних добара (Стајић, 2009: 223). У савременој доктрини, безбедност се схвата као унутрашња (индивидуална, социјетална и национална) и међународна (регионална, глобална, заједничка, колективна и кооперативна) категорија (Стајић и Гађиновић, 2007: 35). Унутрашњу безбедност чине индивидуална, социјетална и национална безбедност. Свака од њих је за себе посебна вредност која се прити како системом безбедности тако и другим друштвеним мерама. Национална безбедност подразумева жељено стање заштитености виталних вредности државе, услов опстанка и успешног развоја држава и стабилна основа за елиминисање свих конфликта који могу довести у питање стабилност и безбедност државе треба да буде међународна безбедност, а у том контексту и регионална безбедност као део међународне безбедности (Стајић и Гађиновић, 2007: 35-36).

Појам националне безбедности изводи се из државног суверенитета као способност државе да суверено остварује своју власт која је неограничена у уређивању и управљању унутрашње политике државе, као и међународним односима. Централне националне вредности за безбедност сваке земље би се тако могле свести на (Петровић, 2017: 61):

- опстанак државе, нације и становништва;

- територијални интегритет;
- политичка самосталност;
- квалитет живота,

Појам националне безбедности налази се користи да означи унутрашњу и спољну безбедност државе, односно безбедност државе у односу на спољне и унутрашње изворе угрожености. У питању је национална безбедност једне државе која обезбеђује опстанак и нормално деловање државе са свим елементима њене независности, територијалне целовитости и уставног поретка (Стајић и Гађиновић, 2007: 90). Национална безбедност се дефинише као настојање националне државе да обезбеди свим члановима друштва сигурност од угрожавања изван и унутар државних граница

Национална безбедносна политика државе зависи од врсте и распрострањености државних и националних интереса, актуелних и потенцијалних претњи које те интересе угрожавају или их могу угрозити. Претње могу бити: политичке, економске, од свих спољних и унутрашњих противправних аката којима се угрожава уставни поредак, суверенитет, независност и територијална целокупност државе, рад државних органа, обављање привредних и друштвених делатности и остваривање слободе, права и дужности човека и грађанина (Стајић и Гађиновић, 2007: 91).

У покушају одређења појмова *национална безбедност* и *систем националне безбедности*, мора се поћи од одређења садржаја и обима појма безбедност, као структуралног и функционалног средишта укупних друштвених напора усмерених на опстанак и развој заједнице (Драгишић, 2009: 163). Безбедност је, у концептуалном смислу, толико спорна да није (ни приближно) могуће пронаћи споразум око њеног значења. Основни спорови у дефинисању тог појма потичу од вредносних ставова, односно од вредности које треба да се штите (физичка и имовинска сигурност, политичка независност, територијални интегритет, међународни мир и слично) и основног субјекта који је предмет заштите (грађанин–појединац, држава, међународна заједница, социјална сигурност, економски систем, животна средина...). Крај Хладног рата донео је нове дилеме око појма безбедности, јер је нестанак опасности од Совјетског Савеза (и самог Совјетског Савеза), безбедносне студије у Европи и САД померио с бриге за опстанак државе (тзв. *тврда безбедност*) на бригу за економско благостање и просперитет (тзв. *мека безбедност*). Актуелизацији *меког* приступа безбедности посебно су допринеле асиметричне претње безбедности као што су тероризам и организовани криминал, односно процес *секуритизације* социјалне нестабилности, економских проблема, проблема у вези с миграцијама, угрожавањем животне средине, епидемијама заразних

болести и другим појавама и процесима који у традиционалном концепту „тврде“ безбедности нису препознавани као безбедносни процеси и појаве. На трагу тих тенденција развили су се нови безбедносни концепти, од којих је концепт људске безбедности настао 1994. године у оквиру Уједињених нација (касније га је подржао већи број држава, поред којих су Јапан и Канада заузели посебно истакнута места), добио највећи број присталица (Дојчиновић, 2022: 13).

Указујући на важност узимања у обзир свих оних чинилаца објективне и субјективне природе који утичу на то жељено стање, Илић *националну безбедност* у ширем смислу дефинише као свеукупност објективних и субјективних околности и чинилаца (односа, процеса, организација, институција и активности) од којих зависе опстанак, функционисање, развој и друге битне вредности једне државе (њена независност, територијална целокупност, друштвено-политички и економски поредак, њено становништво и животна средина) (Илић, 2012:127).

Имајући у виду схватања теорије и праксе, Драгишић под појмом националне безбедности подразумева скуп функционално повезаних државних органа, органа локалне самоуправе и других организација, који делују у складу са правним поретком државе и теже да заштите унутрашњу и спољну безбедност државе, друштва и грађана. Предложена дефиниција система националне безбедности указује на неке његове битне карактеристике. Прво, реч је о функционално повезаној целини у коју улази велики број државних и недржавних организација, које су, појединачно свака за себе, изузетно сложени системи, састављени од читавог низа елемената. Друго, реч је о систему чије су функционалне везе и активности строго правно регулисане, што указује на висок степен формализованости система. Треће, систем је успостављен ради остварења дивергентних циљева који се усклађују активностима изван система и које је тешко дефинисати.

Други део

ОРУЖАНИ И ДРУГИ СУКОБИ ИЗ КОЈИХ ЈЕ ГЕНЕРИСАН ХИБРИДНИ РАТ

1. Појам рата

У теорији о ратовању позната су различита схватања и дефиниције рата. На једну свеобухватнију и још увек задовољавајућу дефиницију рата налазимо у делу *Војни лексикон* из 1981. године (Војни лексикон, 1981: 505):

Рат је комплексан, интензиван и масован сукоб држава, војно-политичких савеза или различитих друштвених снага унутар једне земље, у којем се масовно и организовано примењује оружане насиље и води оружана борба ради остваривања одређених политичких, економских и војних циљева класа, држава или народа. Основни садржај је оружана борба, али се ратне своди само на њу, већ укључује и друге облике борбе (политичку, економску, психолошку, моралну) што га чини тоталним сукобом. У суштини рат је наставак политике другим (насилним) средствима и представља најгрубљи облик политичке борбе. Јавља се у време распада првобитне заједнице и стварања класног, робовласничког друштва. Друштвена, историјска и класна појава. Подела и класификација рата врши се на основу различитих критеријума. Према друштвено-политичкој суштини и карактеру, деле се на праведне и неправедне ратове. Према размерама може бити светски и локални рат, а према употребљеним средствима нуклеарни и конвенционални, хладни, психолошки, специјални, ограничени и др.

Међународно право посматра рат кроз постојећа уговорна и обичајна правила која регулишу, односно ограничавају вођење рата. Правила ратног права примењују се у рату, без обзира где се изводе оружане операције (на копну, мору или у ваздушном простору). *Повељом Уједињених Нација*, нападачки рат је правно забрањен и представља злочин против међународног права. Повеља Уједињених Нација дозвољава жртви агресије да се брани (примењује мере индивидуалне и колективне самоодбране) и обавезује међународну заједницу да се организовано супротстави агресору (Војни лексикон, 1981: 508).

2. Врсте рата/ратова

Научним, систематским изучавањем ратовотства и оружаним дејствима баве се *Војна наука* и *Ратна вештина*. За потребе овог рада наводимо следеће врсте рата/ратова (Кривокапић, 2013: 30):

- конвенционални ратови:
- међународни и грађански ратови;
- копнени, поморски и ваздушни рат;
- ограничени рат, рат са ограниченим циљем, тотални рат;
- неконвенционални ратови:
- нуклеарни рат;
- хемијски рат;
- биолошки рат;
- посебне врсте ратова:
- верски и етнички рат;
- хладни рат;
- специјални рат;
- економски рат;
- сајбер ратовање;
- еколошки рат;
- космички рат.

Конвенционалним ратовима сматрамо ратне сукобе у којима зарађене стране користе искључиво конвенционална, класична, оружана средства, без значајније употребе оружја за масовно уништавање. И поред употребе бојних отрова у Првом светском рату, као и употребе атомске бомбе при крају Другог светског рата, оба велика светска сукоба можемо сматрати конвенционалним ратовима.

Међународни рат представља оружани сукоб између најмање две или више држава. У савременој међународној заједници суверене државе у изградњи међусобних односа руководе се „некада моралом, некада међународним правом, некада силом, а увек сопственим интересом. Сила је крајње средство у међународним односима, а њен најгрубљи вид је рат.

Грађански рат се води унутар граница једне државе и назива се и унутрашњим ратом; то је оружана борба коју ради остваривања циљева најчешће политичке или економске природе воде веће друштвене групе или класе између којих постоји снажан

антагонизам. Грађански рат се јавља као последица нерешених великих друштвених проблема када су све друге могућности исцрпљене. Као примере грађанских ратова можемо навести – Амерички грађански рат (1861-1865), и рат на простору бивше Југославије (1991-1995).

Копнени рат је рат у коме се ратна дејства изводе снагама копнене војске. Копнена војска је најстарији и најбројнији вид оружаних снага који изводи борбена дејства на копну, самостално или у садејству са другим видовима оружаних снага. У историји рата копнени рат је био најчешћи облик ратовања. Садржај *поморског рата* представљају борбена дејства која се воде на морској површини као и испод и изнад морске површине; у поморском рату борбена дејства изводе се снагама ратне морнарице, самостално или у садејству са ваздухопловним снагама и снагама копнене војске. *Рат у ваздушном простору*, дејства у ваздушном простору и из њега ратног ваздухопловства, ракетних и других специјализованих јединица, ради уништења непријатељевих снага, у ваздушном простору, на копну и мору ради постизања општег циља рата. Најснажније се испољава у борби за превласт и у противваздушној одбрани територије и групације оружаних снага.

Ограничени рат је оружани сукоб у коме се супротстављене стране придржавају одређених лимита; најчешће се ради о ограничењима територије на којој се изводе ратна дејства (нпр. само на линији фронта), врсте борбених средстава која ће бити употребљена (нпр. уздржавају се од употребе оружја за масовно уништавање). Рат са ограниченим циљем, је такав оружани сукоб који је предузет да би се од друге стране у сукобу одузела нека конкретна вредност, политички или територијални уступак; након овога потреба за даљим ратним ангажманом државе која је рат започела престаје.

Тотални рат је оружани сукоб у коме су ангажовани сви ресурси зараћених страна, односно подређени су остварењу прокламованих ратних циљева. Други светски рат можемо сматрати до сада јединим тоталним ратом који је вођен.

Асиметрично ратовање није нова врста рата већ метода вођења рата која је историјски присутна од организованог ратовања и која у данашњим приликама добија нове облике своје операционализације. Наведена промена видљива је и у традиционалним подручјима деловања војних снага (конвенционални сукоб високог интензитета, противгерилско ратовање), али и у новим подручјима ангажовања војних организација (противтерористичка борба, борба против организованог криминала, учешће у постконфликтној стабилизацији).

У *неконвекционалном рату* очекивана је значајна употреба оружја за масовно уништавање (нуклеарно и термонуклеарно оружје, неутронско оружје, хемијско оружје, биолошко оружје). *Нуклеарни рат* је рат у коме би главно обележје представљала широка примена нуклеарног оружја. *Хемијски рат* је рат у којем једна или обе зарађене стране, поред класичног, употребљавају и хемијско оружје као средство за масовно уништавање или онеспособљавање људи, животиња или биљака. У хемијском рату се поред масовних тровања људи и животиња, контаминирају земљиште, храна, вода, објекти, наоружање и друга опрема, чиме се онемогућава или отежава њихово коришћење. *Биолошки рат* је рат у којем би, поред класичног оружја, дошло до једностране или међусобно организоване, отворене или прикривене употребе биолошког оружја, ради наношења губитака непосредно људству или слабљења основа животне егзистенције, уништавањем биљног и животињског света. дисциплине: микробиологија, патологија, молекуларна биологија и генетика.

Појам *специјални рат (Special warfare)* стигао пре свега из америчке војне публицистике. Специјални рат, скуп организованих и координираних политичких, дипломатских, економских, психолошко-пропагандних, обавештајно-субверзивних, терористичких, а често и војних акција, мера и поступака, које једна или више држава предузимају против друге земље (групе земаља), националноослободилачког или револуционарног покрета ради наметања хегемоније, мешања у постојеће политичке, економске и друштвене односе, остваривања одређених циљева и интереса подривањем унутрашњег политичког и економског система; изазивање немира и криза, подстицања националне, верске и друге нетрпељивости; слабљења укупне стабилности; стварање услова за оружану агресију (Encyclopedia Britannica, 2023). У том значењу специјални рат је прикривени облик агресије или увод у оружану агресију. У реализацији специјалног рата керисти се обавештајна делатност, диверзантске и друге субверзивне снаге, пропагандно-психолошке акције и др., а за вођење специјалног рата ангажују се пре свега, снаге обавештајних служби, специјалне јединице, и други видови ОС, емиграција, унутрашњи непријатељ и др. (Војни лексикон, 1981: 572).

Уз и у оквиру термина односно, садржаја и карактера *специјалног рата*, све до почетка 21. века користиће се и појмови: тајне операције, специјалне операције, сукоб ниског интензитета и слично. Сви ови појмови ће своју лексичку, теоријску и практичну синтезу наћи у новом термину - *хибридни рат*.

Трећи део

ХИБРИДНИ РАТ И ХИБРИДНЕ ПРЕТЊЕ КАО САВРЕМЕНИ БЕЗБЕДНОСНИ КОНЦЕПТИ

1. Хибридни рат – појам, врсте и карактеристике

Појам хибридног рата

Реч хибридан је придев који је настао суфиксацијом тј. додавањем суфикса -ан именици хибрид. Та реч припада групи описних придева јер исказује особину именице уз коју стоји. Реч хибридан води порекло од латинске речи хибрида и у речницима има више значења. У Речнику српског језика (Матица српска, 2007: 154) реч хибридан се одређује на следећи начин: 1. који је настао укрштањем, мелезни; 2. фиг. прелазан; разнородан, мешан. Према *Лексикону страних речи и израза* (Вујаклија, 1980: 342) реч хибридан значи мелезни, укрштени. На сличан начин реч хибридан (енг. hybrid) дефинишу и савремени речници енглеског језика. У *Оксфордском речнику* (Oxford Advanced Learner's Dictionary online, 2023) термин хибридан такође има више значења, али је карактеристично оно према коме тај термин означава производ мешања две или више различитих ствари. У *Лонгмановом речнику савременог енглеског језика* (Longman English Dictionary, 2023) под термином *хибридан* подразумева се нешто што се састоји или настаје из мешавине две или више других ствари. У *Меријам-Вебстеровом речнику* (Merriam-Webster dictionary, 2023) реч *хибридан* указује на хетерогено порекло или састав нечега, односно на нешто што има два различита типа компоненти које суштински обављају исту функцију. У руском језику реч *хибридан* (рус. гибридный) има више значења. Та реч указује на везу са хибридом тј. са нечим што је настало укрштањем различитих облика, односно хибридан означава комбинацију различитих објеката, појава и слично.

На основу изнетих значења може се закључити да је *реч хибридан* придев који описује именицу уз коју стоји као нешто што је настало мешањем (укрштањем) две или више различитих ствари.

Прва употреба термина хибридни рат приписује се америчком пуковнику Немету 2002. године. Последњих година, употреба овог термина доживљава велику експанзију у стручној литератури и медијима. Употреба термина је карактеристична код носилаца власти (политичара) када се нарочито жели нагласити озбиљност одређеног актуелног

војно-безбедносног и политичког тренутка те демонстрирати властита информисаност и посвећеност безбедносној проблематици (Цветковић, Ковач, Јоксимовић, 2019: 324).

Теорија ратне вештине је богата мишљењима о рату, сукобима, па се поставља питање односа актуелног хибридног рата са досадашњом теоријом и праксом. Наука препознаје две различите групе теорија о рату: класичне (модернистичке) и савремене (постмодернистичке). Теорије класичног рата суштину рата виде у примени силе, физичког насиља, са доминантним оружаном сукобом у оквиру садржаја, са бојним пољем као местом где се води рат, као сукоб који има свој почетак и крај и који се испољава пре свега кроз физичке последице (Цветковић, Ковач, Јоксимовић, 2019: 330).

Савремене теорије о рату говоре о рату као вишедимензионалном сукобу, а који се испољава у вербалним средствима (политици, дипломатији, економији, вери, моралу, култури) и физичким (насиље, оружана борба, уништење људи и добара). Суштина савремених теорија је да рат није само оружани сукоб него и сукоб различитих интереса у оквиру кога се примењују све расположиве мере које стране поседују како би потчинице својој вољи другу страну,

Као посебно слични термини и појмови данашњем хибридном рату, до 1990. године су се помињали тотални, хладни, специјални рат, сукоб ниског интензитета, а од 1990. и рат 4. генерације, неограничено ратовање, сложени, асиметрични, нерегуларни рат.

Када је у питању дефинисање појма хибридног рата, слично као код појма тероризам, досадашња научна мисао на тему хибридног рата није успела да изнедри једну, светску, јединствену и општеприхваћену дефиницију ове појаве.

Карактеристике хибридног рата

У сврхе препознавања активности хибридних дејстава, а са даљим циљем правременог одговора на иста можемо навести следеће карактеристике хибридног рата (Митровић, Николић Н., 2022: 27):

- комбинована и синхронизована (хибридна) примена конвенционалних и неконвенционалних средстава и снага, војних и невојних, прикривених и отворених облика угрожавања безбедности;
- разноврсност појавних облика;
- свеобухватност;
- изненадност;

- флексибилност;
- неодређеност, двосмисленост или прикривеност узрока и иницијатора догађаја;
- пропаганда, дезинформисање, спиновање (агитација);
- сајбер напади;
- економске мере (санкције, блокаде, бојкоти);
- порицање умешаности у предметне догађаје;
- субверзивне оружане акције са скривањем извршилаца у цивилној популацији;
- синхронизованост различитих активности;
- поступност у остварењу циљева уз спремност на дуготрајнији ангажман по принципу малих корака;
- ограничавање ескалације сукоба ради избегавања могућности прерастања у отворени класични рат итд.

Имајући у виду све наведене карактеристике хибридног рата можемо закључити да се ради о већином познатим дејствима из арсенала специјалног рата, специјалног ратовања, с тим што су поменуте мере, акције и активности на основу искуства, развоја метода и технолошког напретка попримиле нову физиономију, додатно усавршене, усложњене и обогаћене.

Актери хибридног рата

У доступној литератури налазимо следећу најопштију поделу актера хибридних оружаних сукоба:

- државни актери.
- недржавни актери.

Физиономију савремених оружаних сукоба значајно одређују субјекти који могу бити државни и недржавни. И поред преовлађујуће улоге глобализоване политичке економије, доминантну улогу у сукобима и даље имају државе. Наиме, интересне групе, представници наднационалног, међународног капитала у одређеним фазама остваривања сопствених интереса посежу за инструментима државне моћи.

Паравојне групе су најчешћи облик организовања недржавних борбених јединица. То су махом самосталне наоружане групе, окупљене око појединих лидера, које могу испољити велик утицај на интензитет и време трајања оружаног сукоба. У прилог ове тврдње може се навести пример бројних авантуриста из целог света који су активно учествовали у локалним сукобима на Блиском истоку. Тако је само у Сирији од

2011. до 2016.године по неким проценама учествовало преко 27.000 страних бораца. Оно што их чини посебно значајним јесте да их често оснивају владе или политичке фракције како би преко њих оствариле своје циљеве, а ипак остале дистанциране од екстремних манифестација насиља (Митровић, Николић Н., 2022: 27).

Страни плаћеници и приватне безбедносне (војне) компаније подразумевају појединце, као и читаве плаћеничке јединице које унајмљују разне владе или мултинационалне компаније. Ове јединице се ангажују на широком спектру задатака почев од обуке, заштите личности и објеката, па до вођења ратова. О њиховој све већој улози у свету говори податак да четири водеће компаније из ове области остварују приход већи од 100 милијарди долара годишње.

На примере недржавних и државних актера хибридних напора налазимо у свом окружењу и то у недавној прошлости.

Након пада Берлинског зида и распада Совјетског савеза и СФРЈ, на крилима краткотрајне националне еуфорије праћене нереалним очекивањима, долази до формирања низа мањих националних држава неретко без реалног државотворног капацитета. У њима се, као по правилу, убрзо испољавају до тада тињајући, постојањем раније заједничке, централизоване државе латентни, добро прикривени сукоби и нетрпељивости најчешће етничког карактера. Убрзо ће унутрашњи националистички сукоби и сепаратистички покрети довести до све дубљих подела (Хрватска, Босна и Херцеговина, Србија (Косово и Метохија) унутар новоформираних држава прерастајући у оружане сукобе локалног и регионалног карактера (Митровић, Николић Н., 2022: 27).

У овим сукобима учешћа ће (као недржавни актери) узети и различите паравојне, јединице и групе које ће деловати без најјаснијег правног оквира а чији ће ратни учинак бити врло споран и предмет истраге Међународног суда за ратне злочине у Хагу као и националних судова Републике Хрватске, Конфедерације Босне и Херцеговине и Републике Србије.

С овим у вези, о субјектима и степену учешћа недржавних актера у хибридном сукобу Бањац и Ђукић истичу:

Међутим, непосредни носиоци насиља све су чешће недржавни субјекти, као што су различити покрети за национално ослобођење, герилци, борци за слободу, партизани, терористи, плаћеници, нарко-картели и други субјекти. Њихове карактеристике могу бити спонзорисане од унутрашње или спољашње интересне групе, могу бити подржане од неке друге државе, могу имати нејасни идеолошки и политички карактер и могу представљати инструмент посредног (прокси) ратовања. Ндржавни субјекти

представљају главне носиоце недржавног насиља у првим годинама 21. века. Наиме, у периоду од 2000. до 2013. године у свету је годишње забележено од 20 до 34 оружана сукоба, при чему је однос недржавних субјеката према државама у функцији носиоца оружаног деловања у пропорцији од два до три према један у корист недржавних актера (Бањац, Ђукић, 2018: 77-96).

Ако наведену поделу учесника у хибридном ратовању схватимо као почетну, уопштену, у даљем сагледавању овог питања свакако ћемо закључити да се осим вођења оружаних сукоба *на терену* односно у *видном пољу*, активности хибридног ратовања и његових учесника интензивно одвијају у политичком, медијско пропагандном и сајбер простору. На примеру оружаног (и хибридног) сукоба између Руске Федерације и Украјине (2022. године) уочљиво је понављање пропагандно медијских матрица изучених на искуству сукоба на територији бивше Југославије:

- властити ратни напори се покушавају представити као изнуђени и легитимни (заштита права и живота својих сународника у суседној држави, одбрана територијалног интегритета међународно признате државе, заштита демократије и међународног права, вођење оружаног сукоба против реваншистичких снага поражених у Другом светском рату, *борба добра против зла*);
- сатанизација противника (пред светском јавношћу припадници сопствених оружаних снага представљају се као *ослободиоци*, *добри момци* који у предању између борби деле хуманитарну помоћ противничком становништву, а припадници противничких оружаних снага представљени су као *лоши момци*, *разбојници*, *силоватељи*, *ратни злочинци*); политичко и војно руководство противничке стране покушава се дискредитовати као криминално;
- као додатни политички и психолошки притисак на политичко и војно руководство супарничке стране позива се на оснивање нових међународних судова за истраживање њихових наводних ратних злочина;
- видео материјали који одговарају зарађеним странама снимљени у зони борбених дејстава обилато се користе у пропагандне сврхе; као платформе за промоцију оваквих ефектних и неретко спектакуларних садржаја служе широм света доступни интернет сервиси (YouTube, Facebook, Instagram).

Садржај хибридног ратовања

Иако око појма хибридни рат, као и код појма тероризма не постоји једна светски прихваћена дефиниција, различити изучаваоци феноменологије хибридног рата излажу сличне идеје које се односе на садржаје хибридног ратовања.

Према стратегијским документима Европске уније хибридним ратовањем доминирају следећи садржаји (Митровић, Николић, 2022: 159) :

- економски притисци;
- политички притисци;
- дипломатски притисци;
- притисци преко технолошких аспеката;
- стимулисање насиља криз различите основе (етнички конфликти, тероризам, миграције, слабљење институција, криминал);
- војне претње;
- тајне оружане акције.

Група домаћих аутора закључује да се као најзначајнији садржај хибридног ратовања могу узети следећи облици деловања на противника у циљу приморавања на испуњење захтева:

- информационо - психолошко деловање;
- политичко деловање;
- економски притисци;
- обавештајно-субверзивно деловање;
- информатичке методе;
- криминалне активности;
- тероризам и оружане побуне;
- конвенционално војно деловање.“

Пост-садржај наведених облика би могли да буду разне друге радње нижег нивоа угрожавања, активности на оперативном и тактичком нивоу као што су: утицај на политичко руководство, психолошке операције, корупција, атентати, медијска пропаганда и спиновање, оснивање невладиних организација под контролом страног фактора, утицај на одређене социјалне групе, финансирање одређених политичких странака, уцене, врбовање државних службеника од стране обавештајних служби, изазивање подела, незадовољства, јачање разлика, изазивање грађанских немира, појединачни терористички акти, напади оружаних група на одређене критичне објекте,

линије комуникација и логистике, дезинформисање становништва итд. (Цветковић, Ковач, Јоксимовић, 2019: 330).

2. Појам и карактеристике хибридних претњи

Појам хибридних претњи

Последњих година термин *хибридне претње* се у стручним круговима у области одбране и безбедности користи готово свакодневно. Међутим, иако је релативно често у употреби, значење тог појма још увек није прецизно и једнозначно одређено. За потпуно разумевање значења појма *хибридна претња* значајно је сагледати и сазнања о том појму у доступној литератури. Интензивно коришћење термина *хибридне претње* и *хибридно ратовање* започело је у протеклој деценији приликом покушаја да се објасни стратегија Хезболаха током рата у Либану 2006. године. Коришћење термина нарочито је интензивирано након сукоба у Украјини и присаједињења Крима Руској Федерацији. Веома важну улогу у успостављању теорије хибридних претњи и хибридног ратовања имао је Хофман (Hoffman, 2007). Хибридне претње обухватају пун опсег различитих начина ратовања укључујући конвенционалне способности, нерегуларне тактике и формације, терористичке активности са не селективним насиљем и криминал. Хибридне ратове могу водити државе, али и недржавни актери (Стојковић, 2017: 280). Те мултимодалне активности могу да буду извршаване од стране посебних јединица или чак од стране једне јединице, али су оперативно и тактички усмерени и координирани у оквиру основног борбеног простора ради постизања синергијских ефеката у физичкој и психолошкој димензији сукоба. Ефекти се могу остваривати на свим нивоима рата (Hoffman, 2007: 28).

Након објављивања наведене Хофманове публикације у Сједињеним Америчким Државама о хибридним претњама и хибридном ратовању су писали бројни аутори, а ти термини су уведени и у званична документа. Тако *Четворогодишњи преглед одбране (Quadrennial Defense Review)* из 2010. године наводи да се термин хибридан користи како би указао на повећану сложеност рата, бројност и разноликост учесника, те на промењени карактер традиционалних сукоба (Department of Defense, 2010: 8).

Стратегија националне безбедности Сједињених Америчких Држава из 2015. године не разматра *хибридне претње*, док *Национална војна стратегија Сједињених*

Америчких Држава из 2015. године такође не говори експлицитно о хибридном претњама, али разматра хибридне конфликте (Стојковић, 2017: 280).. У документу се наводи да се преклапањем државног и недржавног насиља ствара простор у сукобу у коме учесници обједињавају технике, способности и ресурсе како би остварили своје циљеве. Такви *хибридни сукоби* могу да укључују војне снаге које прикривају свој национални идентитет, или екстремне насилне организације које поседују основне оружане способности.

Хибридни сукоби такође могу да обухватају државне и недржавне учеснике који делују заједно ради остварења заједничких циљева, користећи широк спектар оружја. Хибридни сукоби служе како би се повећала двосмисленост, усложнило одлучивање и успорила координација ефективних одговора. Због тих предности агресора, вероватно је да ће се тај облик сукоба користити и у будућности (Стојковић, 2017: 282). Хибридне претње су предмет разматрања и у Великој Британији. У публикацији *Будући карактер сукоба (Future Character of Conflict)* Центра за развој, концепте и доктрину Министарства одбране Уједињеног Краљевства хибридне претње дефинисане су као комбинација конвенционалних, нерегуларних и екстремних асиметричних претњи, у истом простору и времену. Екстремне асиметричне претње (*high-end asymmetric threats*) укључују хемијско, биолошко и нуклеарно оружје, али нису ограничене само на те врсте оружја (Стојковић, 2017: 284).

Француска *Бела књига одбране и националне безбедности* из 2013. године такође указује на значај хибридних претњи. У документу се наводи да француске оружане снаге морају да се прилагоде хибридном претњама. Недржавни актери у сукобу могу комбиновати асиметрична средства са државним ресурсима или способностима високе технологије. Те хибридне претње, које могу да смање технолошку предност развијених земаља, олакшане су растућом доступношћу јефтених технологија и олакшаном трговином наоружањем и војном опремом као последицом глобализације. Снаге појединих држава, суочене са оперативном инфериорношћу, могу да прибегну асиметричним методама деловања, што доводи до хибридизације претње у конвенционалним сукобима. Методе деловања таквих противника могу да обухвате истовремено коришћење конвенционалних и неконвенционалних приступа (Стојковић, 2017: 280).

Хибридна претња је феномен који настаје као резултат конвергенције и међуповезаности различитих елемената који заједно формирају сложенију и мултидимензионалну претњу (Pawlak, 2015: 1).

Европска комисија је априла 2016. године усвојила документ *Заједнички оквир за сузбијање хибридних претњи – одговор Европске уније* (Стојковић, 2017: 281). У документу се наводи да се дефиниције хибридних претњи разликују и да треба да остану флексибилне како би се одговорило њиховој променљивој природи. Концепт хибридних претњи настоји да обухвати комбинацију присилне и субверзивне активности, те конвенционалних и неконвенционалних метода (тј. дипломатских, војних, економских, технолошких) које државни или недржавни субјекти могу употребљавати на координиран начин како би постигли специфичне циљеве, без службене објаве рата. Нагласак је обично на искоришћавању слабости противника и стварању нејасних ситуација како би се омели процеси одлучивања.

Последњих година појам хибридне претње користи се врло често како би се објаснили различити облици сукоба, од сукоба у Украјини до борбе против тзв. Исламске државе. Иако је употреба честа, претходна анализа је показала да не постоји јединствена и универзално прихваћена дефиниција појма. Произвољна употреба термина још више усложњава његово разумевање. Истраживање доступне литературе је показало да већина аутора сматра да хибридне претње и хибридно ратовање нису нови феномени, већ да постоје од давнина. Такође, бројни аутори се слажу да је већина ратова имала хибридни карактер. Масовна употреба наведених термина последњих година резултат је потребе и тежње да се на иновативан начин објасне оружани сукоби који угрожавају интересе западних земаља.

Појам хибридне претње може се дефинисати на следећи начин:

Хибридне претње јесу потенцијалне, сложене, мултидимензионалне опасности настале истовременим деловањем државних и/или недржавних субјеката који на адаптиван начин комбинују конвенционална и неконвенционална средства ради остварења заједничких циљева. Иако хибридне претње и хибридно ратовање нису нови феномени, они ипак заслужују одговарајућу пажњу теоретичара и практичара одбране и безбедности. Разлога за то је више, а један од најважнијих су нове могућности које пружају савремене технологије, посебно информационо-комуникационе, у модерним умреженим друштвима. Хибридне претње су специфичне претње, нови ентитети настали укрштањем више различитих елемената који заједно формирају сложеније и мултидимензионалне форме. Хибридне претње имају специфичну природу и карактеристике различите од природе и карактеристика појединачних елемената од којих настају. Препознавање и разматрање хибридних претњи захтева висок ниво

интердисциплинарних знања и искуства, као и примену специфичних алата и техника (Стојковић, 2017:277).

Карактеристике хибридних претњи

Из претходне дефиниције и анализе доступних сазнања произилазе следеће карактеристике хибридних претњи:

- испољавају се у целокупном спектру елемената моћи (политичком, економском, информационом, војном, правном, финансијском итд.);
- могу да буду усмерене ка свим областима друштва;
- њихови носиоци су различити државни (оружане снаге, обавештајно-безбедносне службе итд.) и недржавни (паравојне снаге, побуњеници, терористи, криминалне групе) субјекти;
- обухватају широк дијапазон активности, од сајбер напада и информационих операција, преко економских и финансијских притисака, до покушаја политичке дестабилизације и оружаних напада;
- користе се разнолика конвенционална и неконвенционална средства;
- нису ограничене на одређено бојиште или физичку територију; могу се испољавати отворено или прикривено.

Наведене карактеристике указују на сву сложеност хибридних претњи. Наиме, иако многи облици претњи садрже већи или мањи број наведених карактеристика, интеграција тих особина у оквиру хибридних претњи значајно повећава сложеност и могућу разноликост посматраног ентитета. У том смислу хибридно ратовање није нови феномен. Комбинација употребе конвенционалне војне силе са дезинформисањем, актима терора, дестабилизације, исцрпљивања непријатељског становништва и сл. вековима је примењивана. Оно што је ново јесу техничка средства и нове техничке могућности које, захваљујући рапидном развоју технологије, стоје на располагању великом броју државних и недржавних актера (Стојковић, 2017: 277).

Четврти део

УГРОЖЕНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ХИБРИДНИМ РАТОМ И ХИБРИДНИМ ПРЕТЊАМА

1. Могућности одбране у условима хибридног ратовања

Република Србија се током читаве своје историје суочавала са различитим претњама које су више или мање угрожавале њене националне интересе. Те претње разликовале су се по својој природи и карактеру, у зависности од циљева непријатеља. На основу карактеристика претњи које су угрожавале безбедност Републике Србије може се закључити да су многе од њих биле хибридног карактера.

Иако се у западној литератури хибридне претње и хибридно ратовање почињу учестало користити након тзв. другог либанског рата који се догодио 2006. године, агресија на Савезну Републику Југославију (СРЈ) 1999. године, и све оно што је претходило агресији, представља пример савременог хибридног ратовања, осмишљеног и спроведеног од стране НАТО и његових чланица. НАТО је приликом агресије на Републику Србију употребио све елементе моћи. На Савезну Републику Југославију вршени су огромни политичко-правни притисци, а земља је током дугог низа година економски и финансијски исцрпљивана путем санкција. Против Савезне Републике Југославије вођен је прави информациони рат, са тежиштем на пропаганди. Посебан вид притисака представљали су војни притисци који су у припреми агресије спровођени груписањем снага у Јадранском мору и земљама у окружењу. Притисци су били усмерени ка свим областима друштва, а посебан аспект представљали су притисци на становништво. Грађанима СРЈ била је ограничена слобода кретања увођењем строгих визних режима а на њих су, применом различитих метода, вршени и дуготрајни психолошки притисци. Деловање обавештајних служби било је интензивно. Савезна Република Југославија била је угрожена деловањем међународних организација (пре свега НАТО-а), појединачних држава и различитих недржавних субјеката. У борби против Савезне Републике Југославије употребљаване су оружане снаге, обавештајно-безбедносне службе и друге званичне структуре (Стојковић, 2017: 283).

Такође, на територији СРЈ покренуте су бројне терористичке и криминалне активности које су резултирале оружаном побуном на територији Аутономне Покрајине Косово и Метохија. Након бројних напора за политичком дестабилизацијом земље у последњој фази отпочела је оружана агресија. Оружани сукоб био је дисиметричног и

асиметричног карактера имајући у виду надмоћ снага агресора, односно деловање шиптарских терористичко-побуњеничких снага. У агресији на СРЈ коришћена су конвенционална и неконвенционална средства. Гађани су бројни цивилни циљеви ради остваривања политичких и војних циљева. Коришћење муниције са осиромашеним уранијумом нанело је дугорочне штете по животну средину и здравље становништва. Такође, коришћење тероризма за остваривање различитих политичких циљева представља посебан аспект неконвенционалног деловања против Савезне Републике Југославије. Примена такозваних *графитних бомби* била је усмерена ка онеспособљавању електро-енергетског система, чиме је вршен директан притисак на становништво. Дејства против СРЈ нису била ограничена на одређен физички простор, већ су спровођена у свим димензијама оперативног окружења. Многе мере спровођене су отворено, а бројне и прикривено, посебно оне које се односе на деловање обавештајно-безбедносних служби. На основу наведеног може се закључити да је агресија на Савезну Републику Југославију имала карактеристике савремене хибридне претње, односно хибридног ратовања.

Такође, сличне карактеристике имали су и други оружани сукоби вођениу том периоду и након тога. Савремени стратегијски контекст Републике Србије карактерише повезаност и међузависност држава и народа која је настала као резултат брзог продора тржишно орјентисане економије и технолошких иновација, те постојања изазова, ризика и претњи безбедности који превазилазе државне границе, а чије су главне одлике непредвидивост, сложеност, неконвенционалност и асиметрија. Једна од важних манифестација стратегијског контекста је и геостратешко позиционирање Републике Србије у средишту укрштања више важних праваца што условљава њену повећану осетљивост на различите облике угрожавања. Такође, за разлику од држава из окружења, које своју безбедност остварују или теже да остваре у оквиру НАТО, Република Србија као војно неутрална држава у односу на војне савезе настоји самостално да изграђује одбрамбене способности и капацитете (Стојковић, 2017: 285).

Специфичност стратегијског контекста Републике Србије чине и аспирације и интереси великих сила на западном Балкану који могу остварити значајан утицај. Посебан аспект стратегијског контекста чини и енергетска безбедност и чињеница да ће енергија и њена доступност утицати на развој целокупног друштва. Коначно, на Републику Србију могу утицати и бројна нерешена питања са суседним државама, од граничних и међународно правних, до хуманитарних и социјалних питања. Наравно, наведеном скупу кључних појава које обликују стратегијски контекст Републике Србије

могуће је додати и низ других појава. Имајући у виду стање у стратегијском окружењу Републике Србије за очекивати је да ће и у будућности претње безбедности имати хибридни карактер. Непријатељ ће користити све елементе моћи, ради остваривања властитих циљева. Ради изнуђивања уступака, тј. ради остваривања властитих циљева, непријатељ ће спроводити различита политичка, економска и друга условљавања и притиске. Будуће претње биће усмерене ка свим областима друштва, а њихови носиоци биће различити институционални (државни) и недржавни субјекти. Непријатељске активности обухватиће широк дијапазон активности, од сајбер напада, преко политичких, економских и других притисака, до покушаја политичке дестабилизације и оружаних напада. Директна оружана агресија је мало вероватна, али се не може искључити. Уместо директне агресије вероватно би се против Републике Србије употребљавале терористичке и криминалне групе (Стојковић, 2017: 287).

Корените друштвене промене у економској, социјалној, правној, политичкој и моралној сфери живота светског, па и нашег друштва током последњих неколико деценија, створиле су нове околности у којима се одвијају догађаји од значаја за националну безбедност. Осећај несигурности никада није био јачи иако снаге безбедности никада нису биле развијеније (Мијалковић, 2010:251).

Када говоримо о могућностима одбране у условима хибридних дејстава Радишић је у својим радовима и јавним наступима међу првима уочио потребу за оваквим видом друштвеног организовања, препоручујући формирање одговарајућих снага сведимензионалне одбране, односно државних субјеката за рану перцепцију и третман хибридних претњи: На доктринарна решења, као што су пројектовање силе, сведимензионална дејства и неокортикалне операције може се одговорити, искључиво, сведимензионалном одбраном. Оптимално решење јесте формирање организација које су одговорне за контрамере, неопходне да би се држава одбранила у технолошкој, економској, информационој, културолошкој, и свакој другој сфери у којој је нападнута, а да војсци остане само војна компонента (Радишић, 2001:164).

Одвраћање хибридног агресора је велики изазов који је тешко у целини (за читаву државу, за све друштвене сегменте, за све време) и у континуитету остварити на највишем нивоу квалитета. Наиме, једна од основних идеја хибридног ратовања јесте избор и дејство по најслабијој тачки (тачкама) противника и флексибилност у избору начина, средстава, времена, интензитета и објекта хибридног деловања. Најбољи механизам одвраћања хибридног агресора јесте превентива, односно способност државе (друштва, институције, нације) да има одрживе и резилијантне капацитете

функционисања и да има развијене механизме за ефикасно разрешавање проблема са којима се суочава.

Предуслови ефикасног и ефектног одговора на хибридно деловање јесу следеће две ствари. Прво, потребна је поуздана и благовремена идентификација претње (врста, интензитет, циљеви, методе и иницијатор). Друго, потребно је располагати одговарајућим механизмима (знање, средства, подела надлежности, процедуре, одлучивање) за одговарајућу и благовремену одбрану од претње и по могућности њено елиминисање. Сваако најбољи је рани одговор на хибридно угрожавање, односно уколико је поздано идентификована, хибридна претња може се елиминисати још у њеној раној фази, практично док је још само претња, а не већ нека започета активност угрожавања (Митровић, Николић, 2022: 321).

На основу изнетог закључујемо да код субјеката националне безбедности широм Европе постоји свест о постојању и хибридне претње укључујући све аспекте широког спектра хибридног ратовања. Самим тим ни Република Србија није никакав преседан или изузетак од различитих облика хибридног угрожавања. Теоријске основе феномена хибридног рата су кроз научне радове и публикације представљене стручној јавности, али за сада не постоји држава и друштво које је остварило потпуну безбедност од хибридних дејстава.

2. Супротстављање Републике Србије хибридним претњама

Имајући у виду да ће претње безбедности Републике Србије извесно имати хибридни карактер, потребно је правовремено предузети одговарајуће мере ради супротстављања таквим претњама. Мере за супротстављање хибридним претњама треба да буду саставни део планирања одбране. Непријатељ ће против Републике Србије употребљавати све елементе моћи, од политичке и економске, па до војне. У вези са тим, од велике важности је поседовање одговарајућег система за рано упозорење који ће бити способан за правовремено препознавање претњи. Рано откривање претње без експлицитних манифестних облика треба да омогући правовремену припрему одговора на претњу, односно умањење последица њеног испољавања. Хибридне претње биће усмерене ка свим областима друштва. Ради ефикасног супротстављања таквим претњама неопходна је правовремена припрема целокупног друштва. Имајући у виду постојеће стање, потребна је доградња нормативног и стратегијско-доктринарног оквира како би се обезбедио јединствен и интегрални приступ свих субјекта безбедности и одбране.

Такође, неопходно је и развијање свести свих друштвених субјеката о неопходности спровођења континуираних и детаљних припрема за одбрану.

Носиоци хибридних претњи безбедности Републике Србије биће различити државни (оружане снаге, обавештајно-безбедносне службе итд.) и недржавни (паравојне снаге, побуњеници, терористи, криминалне групе) актери. Сви они треба да буду правовремено идентификовани и анализирани како би се створили услови за онемогућавање односно умањење ефеката њиховог дејства. За супротстављање Републике Србије деловању различитих државних и недржавних структура непријатеља потребно је правовремено успоставити одговарајуће нормативне претпоставке.

Хибридне претње обухватиће широк дијапазон непријатељских активности, од дејстава у сајбер простору, преко информационих операција, политичких и економских притисака, до оружаних напада. Поуздан одговор на хибридне претње не може се заснивати искључиво на употреби војних и других безбедносних снага, јер циљеви непријатељског напада могу да буду усмерени ка било ком делу друштва. У том смислу, одбрана од хибридне претње треба да буде заснована на заједничком деловању свих друштвених субјеката, укључујући и представнике цивилног друштва и приватног сектора. Употреба различитих конвенционалних и неконвенционалних средстава биће карактеристика хибридних претњи безбедности Републике Србије. То захтева да систем безбедности и систем одбране поседују широк спектар способности који ће омогућити адекватан одговор на различите аспекте претњи.

Употреба и конвенционалних и неконвенционалних средстава од стране непријатеља представљаће својеврсне изазове. Са једне стране, непријатељ ће применом неконвенционалних средстава покушати да наметне и искористи предности асиметричних сукоба. Са друге стране, сукоби са употребом конвенционалних средстава вероватно ће бити дисиметричног карактера при чему ће предност изразито бити на страни непријатеља. Непријатељ ће вероватно примењивати комбинацију отвореног и прикривеног деловања. Снажан обавештајно-безбедносни систем треба да обезбеди правовремено откривање непријатељских активности и предузимање одговарајућих превентивних и реактивних мера. Имајући у виду карактеристике хибридних претњи, ради адекватне припреме и одговора Републике Србије на такве претње неопходна је примена тзв. свеобухватног приступа безбедности. Свеобухватни приступ подразумева интегрално ангажовање свих субјеката друштва, од државних институција, преко невладиних организација и привредних друштава, до грађана. Постулат тог приступа је да се безбедност друштва не заснива искључиво на снази традиционалних безбедносних

субјеката као што су војска, полиција и службе безбедности, већ да сви кључни делови друштва треба да буду укључени у процес планирања и имплементације безбедности.

Свеобухватни приступ безбедности захтева снажно политичко лидерство. Оно треба да обједини и усмери напоре свих аспеката друштва ка јединственом циљу. На тај начин стварају се услови за остваривање синергијског деловања свих субјеката одбране. Ради обезбеђивања успешне сарадње између различитих делова друштва у супротстављању хибридном претњама безбедности Републике Србије неопходан је заједнички приступ безбедности и одбрани исказан у форми усаглашеног и општеприхваћеног концепта безбедности. Основни концепт безбедности треба да буде садржан у Стратегији националне безбедности Републике Србије, као највишем стратегијском документу у области безбедности и одбране. Постојање одговарајућих административних структура је од велике важности за супротстављање хибридном претњама. Савет за националну безбедност има веома важну улогу у усмеравању и координирању деловања свих субјеката безбедности, али је његов састав и надлежности у наредном периоду потребно доградити.

Ради потпуне примене свеобухватног приступа неопходно је заједничко разумевање ситуације од стране свих субјеката безбедности. За то је потребна активна и поуздана обавештајна подршка високог квалитета. Планирању хибридне одбране треба да претходи сагледавање мотива и политичких циљева који покрећу и усмеравају акције непријатеља. Такође, ради успешног супротстављања хибридном претњама важно је и препознавање могућих циљева хибридних операција непријатеља. Вероватни циљеви непријатеља биће усмерени ка виталним функцијама друштва, тј. ка кључним слабостима унутар тих функција. Процена претње треба да садржи идентификацију слабости унутар виталних функција, као и вероватне циљеве и начин дејства непријатеља. Хибридне претње подразумевају интензивну употребу обавештајних структура од стране непријатеља. У вези са тим, неопходно је имати добру контраобавештајну заштиту, јер је то прва линија одбране од хибридног претње. Службе безбедности треба да буду у стању да спрече приступ до најважнијих информација и спрече обавештајне структуре непријатеља да успешно обаве своје задатке. Заштита критичне информационо-комуникационе инфраструктуре је од посебне важности, имајући у виду њену осетљивост и значај за функционисање Републике Србије.

Такође, потребно је предузети мере за спречавање ширења дезинформација и злоупотребу друштвених мрежа, како би се спречио њихов утицај на становништво, али и доносиоце одлука. Улога медија је посебно важна и потребно је створити услове за

њихов позитиван допринос одбрани земље. Међународна сарадња може да оствари позитиван допринос одбрани од хибридних претњи. Обезбеђивањем директне политичке, економске и војне подршке стварају се услови за надокнађивање недостајући способности. Из тог разлога важно је развијати пријатељске и партнерске односе са другим државама и међународним организацијама.

Последњих година појам хибридне претње користи се готово свакодневно. Иако је употреба термина учестала, истраживање је показало да не постоји јединствена и општеприхваћена дефиниција појма. Такође, иако неки аутори хибридне претње називају новим феноменом, истраживања показују да се ради о другачијој манифестацији појава које постоје од давнина. На основу семантичке анализе, те анализе значења појма у литератури, може се закључити да хибридне претње представљају потенцијалне сложене мултидимензионалне опасности настале истовременим деловањем државних и/или недржавних субјеката који на адаптиван начин комбинују конвенционална и неконвенционална средства ради остварења заједничких циљева.

Република Србија је током своје историје била угрожена хибридним претњама. Агресија на Савезну Републику Југославију представља пример савремене хибридне претње, односно хибридног ратовања. Евентуално будуће угрожавање безбедности Републике Србије веровано ће имати хибридни карактер. Непријатељ ће користити све елементе моћи и спроводити различита политичка, економска и друга условљавања и притиске, ради остваривања властитих циљева. Будуће претње биће усмерене ка свим областима друштва, а њихови носиоци биће различити институционални (државни) и/или недржавни субјекти. Непријатељске активности обухватиће широк дијапазон активности, од сајбер напада, преко политичких, економских и других притисака, до покушаја политичке дестабилизације и оружаних напада. Одбрану Републике Србије од хибридних претњи потребно је заснивати на примени свеобухватног приступа безбедности који подразумева интегрално ангажовање свих субјеката друштва. На тај начин обезбеђује се јединствен мултидимензионални приступ у заштити безбедности Републике Србије.

ЗАКЉУЧАК

Појам безбедности нераскидиво је везан за човека и његову тежњу да опстане. У том смислу, безбедност је услов опстанка и развоја државе, друштва, нације, људи, живог света на планети. Под појмом националне безбедности подразумева скуп функционално повезаних државних органа, органа локалне самоуправе и других организација, који делују у складу са правним поретком државе и теже да заштите унутрашњу и спољну безбедност државе, друштва и грађана.

Прва употреба термина хибридни рат датира са пошетка овог века. Последњих година, употреба овог термина доживљава велику експанзију у стручној литератури и медијима. Употреба термина је карактеристична код носилаца власти (политичара) када се нарочито жели нагласити озбиљност одређеног актуелног војно-безбедносног и политичког тренутка те демонстрирати властита информисаност и посвећеност безбедносној проблематици.

У сврхе препознавања активности хибридних дејстава, а са даљим циљем правовременог одговора на иста могу се навести следеће карактеристике хибридног рата: комбинована и синхронизована (хибридна) примена конвенционалних и неконвенционалних средстава и снага, војних и невојних, прикривених и отворених облика угрожавања безбедности; разноврсност појавних облика; свеобухватност; изненадност; флексибилност; неодређеност, двосмисленост или прикривеност узрока и иницијатора догађаја; пропаганда, дезинформисање, спиновање (агитација); сајбер напади; економске мере (санкције, блокаде, бојкоти); порицање умешаности у предметне догађаје; субверзивне оружане акције са скривањем извршилаца у цивилној популацији; синхронизованост различитих активности.

Последњих година термин *хибридне претње* се у стручним круговима у области одбране и безбедности користи готово свакодневно. Међутим, иако је релативно често у употреби, значење тог појма још увек није прецизно и једнозначно одређено. За потпуно у доступној литератури. Интензивно коришћење термина *хибридне претње* и *хибридно ратовање* започело је у протеклој деценији приликом покушаја да се објасни стратегија Хезболаха током рата у Либану 2006. године. Коришћење термина нарочито је интензивовано након сукоба у Украјини и присаједињења Крима Руској Федерацији.

Хибридна претња је феномен који настаје као резултат конвергенције и међуповезаности различитих елемената који заједно формирају сложенију и мултидимензионалну претњу. Произвољна употреба термина још више усложњава његово

разумевање. Хибридне претње јесу потенцијалне, сложене, мултидимензионалне опасности настале истовременим деловањем државних и/или недржавних субјеката који на адаптиван начин комбинују конвенционална и неконвенционална средства ради остварења заједничких циљева. Иако хибридне претње и хибридно ратовање нису нови феномени, они ипак заслужују одговарајућу пажњу теоретичара и практичара одбране и безбедности. Разлога за то је више, а један од најважнијих су нове могућности које пружају савремене технологије, посебно информационо-комуникационе, у модерним умреженим друштвима.

Хибридне претње су специфичне претње, нови ентитети настали укрштањем више различитих елемента који заједно формирају сложеније и мултидимензионалне форме. Хибридне претње имају специфичну природу и карактеристике различите од природе и карактеристика појединачних елемената од којих настају.

Препознавање и разматрање хибридних претњи захтева висок ниво интердисциплинарних знања и искуства, као и примену специфичних алата и техника.

Имајући у виду да ће претње безбедности Републике Србије извесно имати хибридни карактер, потребно је правовремено предузети одговарајуће мере ради супротстављања таквим претњама. Мере за супротстављање хибридним претњама треба да буду саставни део планирања одбране. Непријатељ ће против Републике Србије Носиоци хибридних претњи безбедности Републике Србије биће различити државни (оружане снаге, обавештајно-безбедносне службе итд.) и недржавни (паравојне снаге, побуњеници, терористи, криминалне групе) актери. Сви они треба да буду правовремено идентификовани и анализирани како би се створили услови за онемогућавање односно умањење ефеката њиховог дејства. Република Србија је током своје историје била угрожена хибридним претњама. Агресија на Савезну Републику Југославију представља пример савремене хибридне претње, односно хибридног ратовања. Евентуално будуће угрожавање безбедности Републике Србије веровано ће имати хибридни карактер.

ЛИТЕРАТУРА

Бајагић М.: *Основи безбедности*, Београд, 2007.

Војни лексикон, Војноиздавачки завод, Београд, 1981.

Димитријевић В.: *Појам безбедности у међународним односима*, Београд, 1973.

Department of Defense, (2010). *Quadrennial Defense Review*;
http://www.defense.gov/Portals/1/features/defenseReviews/QDR/QDR_as_of_29JAN10_1600.pdf.

Драгишић З.: Систем националне безбедности – покушај дефинисања појмова, *Војно дело*, 3/2009.

Дојчиновић А.: *Хибридни рат као претња националној безбедности*, мастер рад, Факултет безбедности Универзитета у Београду, 2022.

Ђукић С.: Основе и систем безбедности у Стратегији националне безбедности, *Војно дело*, 7/2017.

Илић П.: О дефинисању и дефиницијама националне безбедности, *Војно дело*, 4/2012.

Јефтић З., Мишев Г., Обрадовић Ж., Станојевић П.: Савремени конфликти и њихове тенденције, *Војно дело*, 7/2018.

Кривокапић Б.: Појам рата и класификације ратова, *Megatrend Review*, 3/2013.

Митровић М., Николић Н.: *Хибридни рат*, Београд, 2022.

Мијалковић С.: О недржавном сектору националног система безбедности – инострана и домаћа искуства, *Страни правни живот*, 2/2010.

Мијалковић С.: *Национална безбедност*, Београд, 2018.

Мијалковски М.: *Неухватљивост националне моћи*, Београд, 2010.

Митровић М., Николић Н.: *Хибридни рат*, Београд, 2022.

Pawlak P.: *Understanding hybrid threats*, European Parliamentary Research Service, 2015.

Радишић С.: *Неокортикални рат*, Београд, 2001.

Sean Monaghan: Countering Hybrid Warfare: So What for the Future Joint Forces? (National Defense University Press, Prism, Vol 8 no 2, October 2019). Accessed 28 Feb 2021 from https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/prism/prism_8-2/PRISM_8-2_Monaghan.pdf

Стојковић Д.: Хибридне претње безбедности Републике Србије, *Војно дело*, број 6, 2017.

Стратегија националне безбедности Републике Србије, Службени гласник РС, број 94 од 27. децембра 2019.

Симеуновић Д.: *Тероризам - Општи део*, Београд, 2009.

Стајић Љ.: *Основи система безбедности са методологијом истраживања безбедносних појава*, Нови Сад, 2009.

Стајић Љ., Гађиновић Р.: *Увод у студије безбедности*, Београд, 2007.

Hoffman F., G.: *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, 2007.

Цветковић Н., Ковач М., Јоксимовић Б.: Појам хибридног рата, *Војно дело*, 7/2019.